

Faculty of Letters Journal of Social Sciences

| cujos.cumhuriyet.edu.tr |

Founded: 1982

Available online, ISSN: 1305-5143

Publisher: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

A Consequence of Environmental Injustice: Climate Refugeeism

Mim Sertaç Tümtaş^{1,a,*}, Safiye Nur Sönmez^{2,b}

¹ Department of Sociology, Faculty of Science and Letters, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Türkiye

² Department, Faculty, University, Province, Country

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 24/03/2025

Accepted: 19/06/2025

ABSTRACT

The natural environment is one of the important points where the system of exploitation created by capitalist relations of production, distribution and consumption is reflected. As a result of the system's exploitation of nature, ecological crises increase and environmental injustices deepen. In other words, as a result of the unequal relations created by the capitalist system, some regions of the world and the societies living in these regions are more exposed to environmental impacts. This is because the gases and wastes generated during capitalist production and consumption threaten natural life with problems such as climate change, greenhouse gas emissions, water and air pollution, which adversely affects vulnerable societies, especially in underdeveloped regions. Millions of people are forced to migrate due to factors such as droughts, floods, extreme weather events and sea level rise. However, the definition in the 1951 Geneva Convention does not officially recognize people displaced for ecological reasons as refugees.

In this article, within the scope of critical sociology, it is argued that climate change is not only an environmental crisis, but also a phenomenon that deepens economic, political and social injustices. The article emphasizes that if climate refugeeism is not recognized in the international legal framework, social crises on the globe will grow even more.

Keywords: Climate refugees, environmental injustice, climate change

Çevresel Adaletsizliğin Bir Sonucu: İklim Mülteciliği*

Öz

Kapitalist üretim, bölüşüm ve tüketim ilişkilerinin yarattığı sömür sisteminin yansımasının görüldüğü önemli noktalardan biri de doğal çevredir. Sistemin doğayı sömürmesi sonucunda ekolojik krizler artmakta ve çevresel adaletsizlikler derinleşmektedir. Yani kapitalist sistemin yarattığı eşitsiz ilişkiler sonucu dünya coğrafyası üzerindeki bazı bölgeler ve bu bölgelerde yaşayan toplumlar çevresel etkilere daha fazla maruz kalmaktadırlar. Zira kapitalist üretim ve tüketim aşamasında oluşan gaz ve atıklar iklim değişikliği, sera gazı emisyonları, su ve hava kirliliği gibi sorunlarla doğal yaşamı tehdit etmekte, bu da özellikle geri kalmış bölgelerdeki kırılgan toplumları olumsuz etkilemektedir. Kuraklık, sel, aşırı hava olayları ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi faktörlerden dolayı milyonlarca insanı göç etmek zorunda kalmaktadır. Buna karşın, 1951 Cenevre Sözleşmesindeki tanımlama, ekolojik nedenlerle yerinden edilen insanları resmi olarak mülteci statüsünde kabul etmemektedir.

Bu makalede, eleştirel sosyoloji kapsamında, iklim değişikliğinin sadece çevresel bir kriz değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve toplumsal adaletsizlikleri derinleştiren bir olgu olduğu tartışılmaktadır. Makale kapsamında iklim mülteciliğinin uluslararası hukuki çerçevede tanınmaması durumunda yerküre üzerinde toplumsal krizlerin daha da büyüyeceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim mülteciliği, çevresel adaletsizlik, iklim değişikliği

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a mimsertac@mehmetakif.edu.tr

^b 0000-0002-6365-8876

^a safiye_nur@hotmail.com

^b 0009-0002-8532-4831

How to Cite: Tümtaş MS, Sönmez SN (2025) A Consequence of Environmental Injustice: Climate Refugeeism, Faculty of Letters Journal of Social Sciences, 49(2): 199-207

* İklim kaynaklı göç edenler, karar vericilerin hukuksal kısıtlamaları nedeniyle, resmi olarak mülteci olarak kabul edilmese de bu çalışmada iklim mültecisi olarak adlandırılacaktır. Gerekli tartışmalar ilgili bölümde yapılmaktadır.

Giriş

Kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin belirleyiciliğinde oluşan çevresel sorunlar günümüz dünyasına önceki yüzyıldan kalan en önemli sorunlardan biridir. Zira önceki yüzyılda Sanayi kapitalizminin gelişimine koşut olarak doğal çevre, hem üretim aşamasının doğal kaynağı ve üretimde oluşan her türlü kirliliğin doğaya salım yeri olarak hem de tüketim aşamasında oluşan atıklar açısından kullanılmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında çevre kaynaklı her türlü ekolojik krizin, doğal kaynakların tükenişinin ve iklim değişikliğinin kökeninde toplumsal yapının belirleyici unsurlarının yadsınamaz etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle de eleştirel bir bakış açısı ile çevresel sorunların temelinde yatan ana faktörün, kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri olduğu söylenebilir.

Belirtilen çerçevede doğal çevreye bakıldığında sera gazları etkisi, asit yağmurları, hava ve su kirliliği, iklim krizleri, toprak erozyonu gibi ekolojik dengeyi bozan sorunlar oluşmuş olduğu görülmektedir. Şüphesiz ki bütün bu çevresel sorunlar, yalnızca ekosistemleri değil, yeryüzündeki bütün canlıları farklı oranlarda da olsa doğrudan etkilemektedir. Zira yeryüzündeki bütün canlılar doğal çevrenin önemli bir parçasıdır. Bu nedenle yeryüzünde oluşan iklim değişikliği, doğal afetler, kuraklık ve çevresel bozulmalar, dünya genelinde milyonlarca insanın yaşam koşullarını da değiştirmekte ve bazı bölgelerde yaşamayı olanaksız hale getirmektedir. Özellikle iklim değişikliğinin etkileri, su ve gıda kaynaklarına erişimi zorlaştırmakta, geçim kaynaklarını tehdit etmekte ve belirli bölgelerde insan yaşamını olanaksız kılmaktadır. Bu olanaksızlık iki farklı tartışmayı gündeme getirmektedir; çevresel adalet ve iklim mülteciliği.

Çevresel adalet, yeryüzündeki doğal kaynakların adil paylaşımını ve çevresel zararların toplumsal gruplar arasındaki eşitsiz etkilerini ele alan bir kavramdır. Yani yerkürede var olan doğal kaynaklara en az ulaşan kesimler ve oluşan çevresel sorunlardan en çok etkilenen kesimler genellikle ekonomik ve sosyal açıdan daha kırılgan grupları oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çevresel adaletten ziyade çevresel adaletsizlik tartışmaları öne çıkmaktadır. Çevresel adaletsizlik, doğal kaynaklara, çevresel avantajlara erişimdeki ve/veya oluşan çevresel sorunlardan daha fazla etkilenmenin yani eşitsizliğin tezahürüdür. Zira bazı toplumlar bir yandan doğal kaynaklara erişimde sorun yaşarken öte yandan da endüstriyel kirlilik ve çevresel tehditlere karşı daha savunmasız konumda bulunmaktadır.

İklim değişikliği başta olmak üzere meydana gelen çevresel sorunlar ve çevresel adaletsizlik insanları, istemleri dışında yaşam alanlarını terk etmeye zorlayabilmektedir. Bu da iklim değişikliği kaynaklı göçleri yani iklim mülteciliği kavramını gündeme getirmektedir. Zira bulunduğu yaşam alanlarında oluşan ekosistem kaynaklı sorunlar, insanların oradaki yaşam koşullarını bozabilmekte ve bazı coğrafyalarda yaşamayı olanaksız hale getirebilmekte ve insanları göçe zorlayabilmektedir.

Bu makale, çevresel adaletsizlik ve iklim mülteciliği ilişkisi ele alınarak, günümüz dünyasında çevresel krizin salt ekolojik değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve toplumsal boyutlarla ilişkisini tartışmayı amaçlamaktadır. Özellikle iklim mülteciliğinin, Kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin, çevresel adaletsizlik bağlamında nasıl bir yapısal sonuç olduğunu ele almayı amaçlamakta ve söz konusu sürecin eleştirel bir değerlendirmesini sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak Kapitalizm ve çevre ilişkisi tartışılmakta, akabinde bu ilişkilerin tezahürü olarak beliren çevresel adalet(sizlik) konusu ele alınmaktadır. Çevresel adaletsizlik tartışmalarını gündeme getiren iklim değişikliği ve etkileri ise iklim mülteciliğine gerekçe oluşturan bir olgu olarak, göç ve mülteciliğe dair kavramsal tartışmalardan sonra, sorunsallaştırılmaktadır.

Kapitalizm ve Çevre İlişkisi

Çevresel sorunlar kapitalist sistemin en önemli yapısal sorunlarından biridir. Zira sistemin sürekliliği için doğal kaynakların yani doğanın sömürülmesine dayalı bir yapılanma mevcuttur. Bu da sistemin içsel dinamiklerinden kaynaklanan çelişkiler doğmasına neden olmaktadır. Bir yandan sınırsız büyüme isteği ve kar hırsı ile doğanın koşulsuz sömürülmesi öte yandan ise doğanın yaşanan müdahalelere verdiği yanıtlar olan ekolojik krizler sistemin en büyük çelişkisini oluşturmaktadır.

Tarihsel süreç açısından bakıldığında, kapitalist sistemin temeli, doğanın üretim faktörü olarak metalaştırılmasına dayanmaktadır. Ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki büyük sanayi gelişiminin temelleri, onbeşinci yüzyıldan itibaren Asya ve Afrika kıtalarındaki doğal kaynak başta olmak üzere kolonize edilen bölgelerin sömürülmesine dayanmaktadır. Bu nedenle sanayiye dayalı çevresel kirlilik Kuzey Avrupa ve Amerika'da yoğunlaşmıştır. Yaşanan savaşlar sonucunda hızlı kalkınma hamlesine giren bu bölgeler, ekolojik yıkımında derinleşmesine neden olmuşlardır. (Şengül, 2006:69). Dolayısıyla kapitalist sistemde sermaye, emekle birlikte üretim faktörünün diğer bileşeni olan doğayı üretim sisteminin parçası olarak algılamakta ve kar amacı için sömürülmesi gereken kaynak olarak görmektedir. Yani kapitalizmde doğa bir meta olarak değerlendirildiği için ona yalnızca ekonomik değer üzerinden yaklaşmaktadır. Bu nedenle de doğanın kendi içsel değeri göz ardı edilmektedir. Bu bakış açısı, çevreyi tüketilecek ve kâr elde edilecek bir kaynak olarak görmenin bir ifadesidir. Dolayısıyla yerkürede yaşanan çevresel krizler kapitalist sistemin sınırsız büyüme arzusu ve kaynakları sınırsızca tüketme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu mantık kapsamında üretim süreçlerinin her bir aşamasında oluşan ekolojik tahribatlar toplumsal maliyet olarak tahribatı yaratan firmalar tarafından değil, bizzat halk tarafından karşılanmaktadır. Yani kapitalist sistem üretimden elde ettiği artı değeri bizzat kendi hanesine yazarken oluşan maliyetleri de topluma yansıtmaktadır. Dolayısıyla kapitalizm çevre ilişkisi de bir nevi sınıfsal eşitsizliklerin tezahürü gibidir.

Bu çerçevede kapitalizm çevre ilişkiselliğini ekolojik sorunların kaynağı kapsamında yaklaşıması yerinde olacaktır. Zira kapitalizmin çevre üzerindeki etkilerine odaklanıldığında, sanayileşme ve kalkınma, kentlerin hızla büyümesine, doğal kaynakların aşırı kullanımına ve çevresel bozulmalara neden olmuştur. Yani çevresel sorunlar kapitalist üretim sisteminin doğal bir sonucudur. Bu doğrultuda da asit yağmurları, hava ve su kirliliği, iklim krizleri, toprak erozyonu gibi ekolojik dengeyi bozan sorunlar günümüz dünyasında yerkürenin yaşadığı önemli krizleri oluşturmaktadır.

Şüphesiz ki sunulan bu sorunlar toplumsal yapıyı oluşturan farklı sınıflar tarafından farklı yoğunlukta hissedilmektedir. Başka bir deyişle kapitalist sistemin yarattığı eşitsiz ilişkiler çevresel sorunların bile sınıfsal boyutunu gündeme getirmektedir. Yani alt sınıflar çevresel tahribatın, su ve hava kirliliğinin en yoğun olduğu mekanlarda yaşamak zorundayken, üst sınıflar sözü edilen sorunlardan uzak mekanlarda yaşamlarını sürdürmektedir. Literatürde çevresel sorunlara maruziyetin sınıfsal boyutunun kesişimsellik kuramıyla da örtüşen ırksal ve/veya etnik boyutlarıyla ilişkilendiren çalışmalar da bulunmaktadır¹.

Söz konusu sorun makro boyutta değerlendirildiğinde ise hızlı kalkınma hamlesini gerçekleştirmiş merkez ülkeler çevresel sorunlardan sorumlu olmalarına rağmen başta küresel ısınma ve iklim değişikliği kaynaklı sorunların sonuçlarını çevre ülkeler daha yoğun hissetmektedirler. Zira küresel ısınma, iklim değişikliğinin yarattığı kuraklık gibi sorunların sonucu olan su ve besin kaynaklarına erişim sorunu çevre ülkeler olarak adlandırılan gelişmemiş ve/veya azgelişmiş ülkelerde çok daha belirgindir. Bu bağlamda kapitalist sistemin hakim olduğu dünyada doğal çevre kullanımında olduğu gibi çevresel sorunların oluşum ve etkilerinde de adaletsizlikler oluşmaktadır. Bu doğrultuda da çevresel adalet veya çevresel adaletsizlik dediğimiz kavramlar gündeme gelmektedir.

Çevresel Adalet(sizlik)

Çevresel adalet, her ne kadar pozitif bir yapıya sahip gözüksede çevreyle ilgili göz ardı edilemeyecek sorunlara işaret ettiğinden negatif bir kavramdır. Çevresel adaletin iki boyutundan söz etmek mümkündür. Bu iki boyuttan biri olan paylaşımcı adaletin odaklandığı iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki doğal varlıklar ve çevreden kimlerin, hangi düzeyde faydalandığı; ikincisi ise bu menfaatle mukayese edilince doğal afet, ekolojik kriz, çevre krizi ve sorunlarından kimlerin, hangi ölçüde etkilendiğidir. Çevresel adaletin diğer boyutu olan katılımcı adalet ise çevresel fayda ve külfetin paylaşımına dair kararların alındığı yönetimlerin kimlerden ne şekilde oluşturulduğu ve çevre sorunlarından etkilenen kitlelerin bu kurullarda hangi düzeyde ve nasıl temsil edildiğine odaklanmaktadır (Toska,2024:1). Mohai (2018:18) ise

genel olarak çevresel adaletin 17 temel ilkesi olduğundan söz etmektedir. Bu ilkeler, çevresel adaleti bir hak olarak görmekte ve çeşitli bileşenlerinin ayrıntılı bir dökümünü sunmaktadır. Bunlar arasında özellikle 3 ilke dikkat çekmektedir. “insanlar ve diğer canlılar için sürdürülebilir bir dünya adına arazinin ve yenilenebilir kaynakların etik, dengeli ve sorumlu kullanım hakkının zorunlu kılınması; temiz hava, toprak, su ve gıda gibi temel hakları tehdit eden zehirli/tehlikeli atıkların ve zehirlerin çıkarılması, üretilmesi ve bertaraf edilmesi ile nükleer testlere karşı evrensel koruma çağrısında bulunması; bireyler olarak, yerkürenin kaynaklarını mümkün olduğunca az tüketilmesi ve mümkün olduğunca az atık üretilmesi için bireysel ve tüketici tercihleri yapılmasını; şimdiki ve gelecek nesiller için doğal çevrenin sağlığını güvence altına almak amacıyla yaşam tarzlarımızın düzenlenmesi” ilkeleri çevresel adalet için son derece gereklidir.

Türkiye’de de çevresel adalet tartışmaları 20.02.2025 tarihinde TBMM’ye sevk edilen “İklim Kanunu”² Tasarısı ile gündeme gelmiştir. Kuraklık, afet, gıda güvenliği, olağanüstü hava olayları gibi etkilerin giderek artarak varoluşsal tehdit oluşturması iklim değişikliğiyle mücadele noktasında geç kalınmaması genel gerekçesi ile hazırlanan yasa tasarısında, iklim değişikliğinin küresel bir tehdit olarak algılanması gerektiğinin altı çizilmiş ve iklim adaleti hususu vurgulanmıştır. Buna göre ilgili tasarıda iklim adaleti “*iklim değişikliğinin ve iklim değişikliğini önleme ile uyuma yönelik çabaların neden olduğu eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan politika ve uygulamalar*” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Kavramdaki adalet ve tanımdaki eşitsizlik vurgusu, konuya yaklaşım ve farkındalık açısından son derece önem arz etmektedir

Çevresel adaletin bir diğer yüzü ise çevresel adaletsizlik tartışmalarıdır. Çevresel adaletsizlik, doğal kaynakların ve bu doğal kaynakların üretime koşulması sonrasında oluşan çevresel atıkların dünya üzerinde adaletsiz bir şekilde dağıtıldığı bir durumu ifade etmektedir. Bu durum, yerkürenin farklı coğrafyalarının eşit olmayan şekilde çevresel etkilere maruz kaldığı bir adaletsizliğe karşılık gelmektedir. Çevresel adaletsizlik sadece çevresel etkileri değil, aynı zamanda bu etkilerin makro boyutta küresel çapta dağılımını, mikro boyutta ise toplumsal yapıdaki gruplar içerisinde nasıl dağıldığını, kimlerin daha az kimlerin daha fazla etkilendiğini konu edinmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde çevresel adaletsizlik salt ekolojik değil, aynı zamanda da sosyal, ekonomik ve siyasal boyutları olan bir sorundur. Zira ekolojik krize yoksul ülkeler en az katkıda bulmasına rağmen ortaya çıkan sonuçtan da en fazla etkilenen ülkeler olduğu görülmektedir. Kuşkusuz ki bu durum, önceki bölümde vurgulandığı üzere, kapitalizmin eşitsiz ilişkilerinin farklı bir versiyonudur. Çünkü bilhassa düşük gelirli, daha kırılgan coğrafyalarda, çevresel değişiklikler, tarım verimliliğinin azalması, su kaynaklarına erişimin

¹ Çevresel tehlikelerin dağılımında hem ırksal hem de sosyo-ekonomik eşitsizlikleri inceleyen en eski çalışma 1972 yılında ekonomist A.M. Freeman tarafından yayınlanan çalışmadır (Mohai, 2018:5). Genel olarak, son zamanlarda yapılan çalışmalar daha incelikli ve savunulabilir maruziyet ölçütleri geliştirmiş olsa da düşük gelirli hanelerin ve beyaz olmayan kişilerin çevresel tehlikelere daha fazla maruz kaldığı yönündeki genel bulgu son yıllardaki çalışmalarca da geniş ölçüde desteklenmektedir (Banzhaf,2019:189).

² İlgili Kanun tasarısı için bkznz. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y3/T2/WebOnergeMetni/c0986a6f-d636-4c89-a92f-5db951eeeb09.pdf>

kısıtlanması ve ekosistemlerin bozulmasına neden olabilmektedir. Bu durum toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirebilmektedir. Dolayısıyla hem iklim değişikliği hem de bu değişim sonrası oluşan göç hareketleri, kapitalist ilişkiler sonucu oluşan adaletsizliklerin, sistemin kendi bünyesinde var olan eşitsizliklerle birleşmesinin bir sonucudur (Miller, 2017: 90-91). Bu nedenle çevresel yani ekolojik adalet tümüyle diğer sitemlerden ayrılabilen bir adalet değildir, sosyal adaletin bir parçası olarak gözükmektedir. Bu bağlamda da ekolojik adalet kavramı; insan hakları, sosyal fırsat eşitliğinin ve sosyal hakların bir parçasını ifade eden, ekolojik fırsat eşitliği; her insanın sağlıklı ve tehlikeleri olmayan belirli bir temel yaşam standardına (hava, su, radyasyon, gürültü vb.) sahip olabilmesine karşılık gelen ekolojik insan hakları ve kültürel çevrenin tasarlanmasında ve korunmasında, doğal kaynakların tüketilmesi ve çevrenin estetik olarak düzenlenmesinde, doğal anıtların korunmasında ya da geri kazanımında, sanayileşmede, çöplerin depolanmasında, nükleer tesislerin korunmasında, baraj yapımında vb, alınan kararlara katılım hakkının olması anlamına gelen ekolojik düzenleme hakları gibi alanları kapsamaktadır (Leist, 2011:6).Sözü edilen kavramların noksanlığı da çevresel adaletsizliği tanımlamaktadır.

Dolayısıyla çevresel adaletsizlik yerkürede günümüzde daha da belirgin hale gelen iklim değişikliğinin bir sonucudur. Bu kapsamda iklim değişikliği ve etkilerine odaklanmak yerinde olacaktır.

İklim Değişikliği ve Etkileri

İnsanlığın oluşumundan itibaren günümüze kadar yeryüzü coğrafyası, insanoğlunun müdahalesi kaynaklı, sürekli bir değişim içerisinde. Bu değişim yukarıda belirtildiği gibi birçok olumsuzluklara neden olmaktadır. Bunlar arasında şüphesiz ki yerküredeki tüm canlıları doğrudan etkileyen iklim değişikliği sorunu öne çıkmaktadır. İklim değişikliği, genellikle insanoğlunun faaliyetleri ve doğal birtakım süreçler gerekçesiyle atmosferde bulunan sera gazlarının yoğunluğunda meydana gelen artış sonucu ortaya çıkan, hava koşullarında gözlenen uzun süreli değişiklikler olarak ifade edilmektedir (IPCC,2014). İklim değişikliğine ilişkin benzer kavramsallaştırma Türkeş (2022:199) tarafından da yapılmaktadır. Yazara göre “Yerküre’nin enerji bütçesinin bozulması ya da enerji dengesinin değiştirilmesi (insan kaynaklı zorlama), doğal fiziki coğrafyanın bozulması yoluyla yeryüzünün albedosunun* ve çeşitli nem-gaz akıllarının bozulması ve ormansızlaşma gelmek üzere, pek çok insan etkinliği sonucunda iklim sisteminde ortaya çıkan önemli bölgesel ve küresel değişiklikler yoluyla iklimde ortaya çıkan önemli değişimlerdir.” Dünya genelinde iklim değişikliği, sıcaklık artışı, beklenmeyen hava olayları, buzulların erimesi ve deniz seviyesinde yükselme gibi yerküre için bir takım olumsuz etkileri beraberinde getirmektedir. Bu değişiklikler, ekosistemdeki biyolojik çeşitlilik, su kaynakları ve tarım gibi birçok alanda son derece ciddi sonuçlar

doğurabilmektedir. Sözü edilen sonuçları derinleştiren bir etkiye dünya genelinde kentleşme oranlarındaki artıştır. Birleşmiş Milletler verilerine göre dünya nüfusunun %57’si, Avrupa nüfusunun ise %75’i kentlerde yaşamaktadır (UN DESA, 2022). Bu da kentlerde sera gazı emisyonlarının çoğalmasına neden olmaktadır. Zira kentler bir yandan ulaşım sektöründe kullanılan fosil yakıtların tüketildiği araçların saldıgı gazlar öte yandan sanayinin üretim faaliyetlerinde salınan gazlardan dolayı iklim değişikliğine neden olan kirliliğin üretildiği mekanlardır. Bunların yanında kentlerde ısı adası etkisi, şehir ölçeğinde kara yüzeyi değişikliklerinin iklim üzerine etkisi olarak nitelendirilmektedir. Doğal toprak örtüsünün kaybı, buharlaşma-terleme oranında düşme ve değişme eğilimi ve yüzey albedosunda değişim gibi özellikler ısı adasının oluşumuna etki etmektedir. Bunlara ek olarak kent morfolojisi ve fiziksel karakteristikleri, kentsel yayılma, atıklardan kaynaklı ısı artışı ve sera gazı emisyonları, ormansızlaşma ve bölgesel iklim faktörleri de ısı adası oluşumunda etkilidir (Tuğaç, 2022:45).

İklim değişikliğinin, deniz seviyesinin yükselmesinden şiddetli hava olaylarına, doğal ekosistemlerden insan hayatına kadar çok geniş bir skalada farklı etkileri bulunmaktadır. Şüphesiz ki bu etkiler yerkürede yaşayan bütün canlıları bir şekilde etkilemektedir. Küresel bağlamda birçok bölgede yağış rejimlerinin değişmesi ya da kar ve buzulların erimesi hidrolojik sistemleri değiştirmiş; su kaynaklarının miktarını ve kalitesini de etkilemiştir. İklim şartlarının değişmesiyle kara, tatlı su ve deniz ekosistemlerinde yaşayan birçok canlının sadece sayısı ve türler arasındaki etkileşim değil, canlıların coğrafi yaşam alanı, mevsimsel faaliyetler ve göç zamanları değişmiştir (Demirbaş ve Aydın, 2020:167). Dolayısıyla iklim değişikliğinin, küresel ölçekte yer alan ekosistemlere, ekonomiye, yerküredeki bütün canlıların yaşamına ve toplumsal yapıda yer alan sosyal dengelere ciddi etkileri olan küresel bir sorun haline gelmiştir. Zira sıcaklık artışı kaynaklı olarak, kutup buzullarının erimesi, deniz seviyesinde meydana gelen yükselme, kuraklık, seller, tarım verimliliğinde azalma, kıtlık gibi durumlar, gıda güvenliği, su kaynakları ve toplumların yaşam koşullarını önemli ölçüde etkilemektedir. Kuşkusuz ki sözü edilen etkilenme farklı coğrafyalardaki toplumlar için farklı sonuçlar doğurmaktadır. 2022 yılında yayımlanan İklim Değişikliği Paneli’nin (IPCC, 2022:53) Altıncı Değerlendirme Raporu “İklim Değişikliği 2022: Etkiler, Adaptasyon ve Kırılabilirlik” başlıklı raporunda “yaklaşık 3,3 milyar insanın, iklim değişikliğine karşı insani kırılabilirliğin yüksek olduğu ülkelerde yaşamakta olduğu” belirtilmiştir. Bunların ise yaklaşık 1,8 milyarı iklim değişikliğinin etkilerinin daha yoğun hissedildiği bölgelerde, sağlık, yoksulluk, göç, çatışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, adaletsizlik, eğitim, yüksek borç, zayıf kurumlar, yönetim kapasitelerinin ve altyapının eksikliği gibi birbiriyle bağlantılı sorunlarla yaşamaktadır. Dolayısıyla da diğer bölgelere nazaran çok daha büyük risklerle karşı karşıyadırlar.

* Cisimlerin görünür ışık bandındaki Güneş ışığını yansıtma oranı

Nihayetinde iklim değişikliği, sadece çevresel değil, ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları olan bir krizi ifade etmektedir. Zira küresel ısınmanın neden olduğu iklim değişikliği etkisini en fazla temiz su ve gıda krizi ile gösterecektir. Bu durum ise bölgesel ve küresel çatışmalara zemin hazırlarken aynı zamanda iklim değişikliği kaynaklı su ve gıda krizi yaşayan ülkelere doğru insan hareketliliğini yani iklim mülteciliğini³ arttıracaktır. Nitekim Jayawardhan (2017:105) ve Dobbins vd.(2015,72) bu duruma dikkat çekerek, artan okyanus sıcaklıkları, buzulların erimesi, yükselen deniz seviyeleri ve artan küresel sıcaklıklar gibi iklim etkilerinin, insanların yaşam unsurlarını tehdit ettiğini; önemli tür yok oluşlarını ve dünyanın ekosistemlerinde bozulmalar yarattığını ve bütün bunların göçleri tetiklediğini belirtmektedirler. Bu doğrultuda iklim mülteciliği tartışmalarına girmeden önce göç ve mültecilik kavramlarına odaklanmak çok daha uygun bir tartışma ortamı sağlayacaktır.

Göç ve Mülteciliğe Dair Kısa Kavramsal Tartışmalar

Göç insanlık tarihi boyunca var olan en eski sosyal olgulardan biridir. Yerleşik yaşama geçinceye dek yiyecek bulmak için sürekli bir hareketlilik içinde olan insanoğlu, tarım toplumu döneminde savaş ve doğa hareketliliğinin neden olduğu göçler dışında durağan bir dönem yaşamışken, Sanayi Devrimi sonrasında işgücü hareketliliği temel gerekçe olmak üzere son derece dinamik bir süreç yaşamıştır. Bu çerçevede geçtiğimiz son üç asır insan hareketliliği yani göç için son derece önemli bir süreç olmuş ve toplumsal değişim ve dönüşümün en önemli parametrelerinden birini oluşturmuştur. Dolayısıyla göç, toplumsal yapıda sosyal, ekonomik, mekânsal, siyasal ve yönetsel yapılarda önemli değişikliklere neden olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu doğrultuda göç, belirli bir zaman diliminde veya süreklilik kazanmış bir biçimde, bir yerleşim biriminden diğerine doğru, bireysel ya da kitlesel olarak hareketi içeren ve genellikle bireysel açıdan daha iyi bir yaşam standardına ulaşma amacıyla gerçekleşen nüfus hareketidir. Göç, ekonomik, toplumsal, yönetsel, siyasal vb. nedenlerle yaşanmakta ve göçü veren ve göçü alan toplumların sosyo-ekonomik, politik ve kültürel yapılarında değişikliğe neden olmaktadır. Öte yandan göç hareketleri de iç göç ve dış göç olmak üzere iki kategoride ele alınmaktadır. İç göç, ulusal sınırlar içerisinde bir yerleşim (yönetim) biriminden diğer bir yerleşim (yönetim) birimine ikamet etmek amacıyla gönüllü ve gönülsüz(zorunlu) olarak gerçekleşen göç şeklinde tanımlanabilir. İç göçler genellikle geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere, kırsal alanlardan kentsel alanlara, küçük yerleşmelerden büyük yerleşmelere, istikrarsız ortamlardan istikrarlı ortamlara vb. yönelen bir nitelik taşımaktadır. Dış göç ise, ulusal sınırlar dışında, ülke

içindeki yerleşim biriminden, ülke dışındaki yerleşim birimine, yani bir ülkeden diğer bir ülkeye yerleşmek veya çalışmak amacıyla, gönüllü veya gönülsüz(zorunlu) biçimde, genellikle uzun süreliğine gerçekleşen göç hareketidir. Bu süreci etkileyen en önemli faktörlerden biri de göç gerekçeleridir(Tümtaş,2020:27). Göç kararının alınması gönüllü ve gönülsüz olmak üzere iki kategoride ele alırken, gönülsüz göç de kendi içinde ilkel göç, zorlayıcı veya zorunlu göç olarak üç kategoride incelenebilir.

Gönüllü göç, kişilerin kendi istek ve iradeleriyle, daha iyi ekonomik olanaklara, daha yüksek yaşam standartlarına, iş imkanlarına, ve çeşitli sosyal imkanlara ulaşmak amacı ile gerçekleştirilen yer değiştirmelerdir. Gönülsüz göçte, göç etme kararı, göç edenlerin istek ve iradeleri dışında, baskı ve zorlamalar sonucu verilmiştir. Bir başka irade tarafından uygulanmış ya da yerleşim alanında ortaya çıkan doğal, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik koşullar yaşamayı çok zor hale getirmiş ve “göç kararının temel belirleyeni olmuşsa” gerçekleşen göç türüdür(Bozkurt,2000:320). Gönülsüz göçler, yukarıda belirtildiği gibi, ilkel göç, zorlayıcı göç ve zorunlu göç olmak üzere üç kategoride incelenebilir. İlkel göç, ekolojik bir itme sonucu insanların göç etmeleridir. Burada göç kararı almada temel etken, coğrafik ve doğal faktörlerdir. Petersen’e (1958:259) göre, ekolojik bir baskıdan kaynaklanan ilkel göç, insanın doğa güçleri ile baş edememesiyle ilgili bir hareketi ifade etmektedir. Zorlayıcı göç ise zorunlu-gönüllü göç ayrımında, bir orta kategori olarak tanımlanmıştır. Bu göç türünde, göçmenlerin, kendi yerleşim yerlerinden ayrılıp ayrılmama kararı vermek için hala biraz güçlerinin bulunduğu koşullar ile bu güce hiç sahip olmadıkları zorunlu göçü birbirinden ayırmıştır. Zorunlu göç, bireylerin, kendi istek ve iradeleri dışında, doğanın dayatması, devlet veya bağlı kurum ve kuruluşlar ya da devlete muhalif gruplar tarafından uygulanan baskı, zorlama ve şiddet yoluyla, bulundukları yerleşim biriminden göçe zorlanmaları veya göç ettirilmeleridir(Tümtaş,2020:29).

Uluslararası zorunlu göçlerde göçle gelelerin geldikleri yeni ülkede kalabilmeleri için başvurdukları hukuki statülerden biri de mülteciliktir. Mültecilik, vatandaş olduğu ülkede her türlü kimlikli farklılıklardan dolayı baskı hisseden, ayrımcılık, dışlanmayı deneyimleyen, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalan veya kalma potansiyeli olduğu için, kendi ülkesini terk edip başka bir ülkeye zorunlu olarak göç ederek mülteci olmak için başvuruda bulunan ve başvurusu kabul edilenlere verilen hukuki statüdür. Mülteciliğin hangi durumda uygulanacağı açıkça Mültecilerin Hukuki Statülerine ilişkin Sözleşmede bir başka deyişle 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesinde belirtilmiştir. Buna göre “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya

³ Her ne kadar bu çalışmada iklim değişikliği nedeniyle göç edenleri iklim mültecisi olarak adlandırmış olsa da iklim mültecileri 1951 Cenevre Sözleşmesinin çizdiği sınırlar içerisinde olmaması nedeniyle hukuksal olarak mülteci olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle Skillington (2015:290) iklim mültecilerinin çifte dezavantaj yaşadığını vurgulamaktadır. İlk olarak, küresel ölçekte sürdürülen iklimsel olumsuzluklara karşı savunmasız olmaları nedeniyle, evlerini ve geçim kaynaklarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. İkinci olarak ise, bunu yaptıkları için kendilerine hukuken onaylanmış bir toplumsal acı dayatılmaktadır. Bu da bir nevi “yasal şiddet”tir. Bu şiddet, bu insanlara özgün bir hukuki statü ve buna bağlı korumalar tanımayarak kendini göstermektedir.

siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır”(tbmm.gov.tr). Dolayısıyla mültecilik statüsü için haklı gerekçeler ile bireylerin ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden baskı ve zulüm göreceğinden korkması ve kendi ülkesini terk etmesi yeterli olmalıdır. Kuşkusuz ki burada sözü edilen haklı gerekçeler son derece önemli bir vurgudur. Zira doğanın bir dayatması olan ekolojik sorunlar da o coğrafyada yaşamayı olanaksız hale getirebilmekte ve insanları göçe zorlayabilmektedir. Yukarıda belirtilen ve Petersen (1958:259) tarafından gönülsüz göç çeşidi olarak tanımlanan ilkel göçe karşılık gelen bu göç hareketleri, yerinden edilme ile sonuçlanan bir göçtür. Dolayısıyla iklim değişikliği, bazı ekolojik sorunların aksine, insan yaşamını önemli ölçüde etkileyen dünya çapında bir olgudur (Docherty ve Giannini,2009: 367). Bu kapsamda oluşan göç hareketleri ise iklim mülteciliği kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak fiiliyatta durum pek de böyle değildir. Zira 1951 Cenevre Sözleşmesinin kapsamı ekoloji kaynaklı göçleri mültecilik kapsamına almamaktadır. Yani sözleşme içeriğinde doğal veya insan kaynaklı çevresel felaketlerin yarattığı mülteciler için açık bir hüküm bulunmamaktadır (Jaswal and Jolly,2013:53).

Sözleşme, tarihsel, ideolojik ve siyasal bağlamda değerlendirildiğinde bunun nedeni anlaşılabilmektedir. Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonrasında Avrupa yoğun bir nüfus hareketine sahne olmuştur. Bu dönem, yani sözleşmenin yapıldığı dönemdeki zorunlu göç hareketleri siyasal baskı ve/veya savaş kaynaklı olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle sözleşmedeki mültecilik kavramının içeriği o dönemde yaşanan zorunlu göç gerekçeleri ile sınırlı kalmıştır. Bu kapsamda da o dönemde henüz oluşmamış olan küresel çevresel sorunlar ve iklim değişikliğinin dayatmasıyla oluşan çok boyutlu zorunlu göç hareketleri, sözleşme içeriğinde yer almamıştır. Ancak süreç içerisinde değişen, çeşitlenen göç gerekçeleri sözleşmenin güncel göçmenlik ve mültecilik tartışmalarının gerisinde kalmasına neden olmuş ve fiiliyatta “can güvenliği/yaşam hakkı” kapsamında tartışılması gereken iklim kaynaklı zorunlu göç gerekçeleri mültecilik kapsamı dışında kalmıştır. Dolayısıyla günümüz dünyasında iklim krizi nedeniyle yerinden edilmiş kişilerin sayısı artarken, mevcut mülteci yapısının ve mevcut mülteci normları bu kişileri korumak için yeterli olmamıştır (Falstrom, 2001:1). Nihayetinde ekolojik sorunlar kaynaklı göç hareketleri günden güne artarken uluslararası alanda mültecilik hukuku kapsamında korumadan da mahrum kalmışlardır. Bu durum yakın tarihimizde uluslararası hukuk kapsamında iklim mülteciliğini ve Cenevre Sözleşmesini tartışmaya açan davaları da gündeme

getirmiştir. “Ioane Teitiota Davası”⁴ bu tartışmaları yaratan davaların öncülerindendir. Bu dava iklim mülteciliğini uluslararası hukukta tanınması ve mülteciliğin kapsamının genişletilmesi tartışmalarını gündeme getirmesi açısından da son derece önemli bir adım olmuştur. Ancak yine de fiiliyatta iklim mülteciliği kavramı henüz hukuksal boyutta işler hale gelmemiştir. Buna rağmen bu çalışma kapsamında kapitalist sistemin sömürü ilişkilerinin doğal çevre üzerindeki yıkıcı etkisinden kaynaklı olarak, “kırılgan coğrafyalarda” yaşamını sürdürmeye çalışan insanların salt hayatta kalmak gayesi ile gerçekleştirdikleri nüfus hareketi, iklim mülteciliği olarak adlandırılacaktır.

İklim Mülteciliği

İklim ve çevre şartlarına bağlı yer değiştirmeler, tarihsel olarak insanlıkla birlikte var olmuştur. Günümüz dünyasında sözü edilen çevresel olaylar ve iklime bağlı olayların sonucunda oluşan göç hareketleri, önceki zamanlarda meydana gelen göçlerden farklı dinamiklere sahiptir. Bu farklılığın ana sebeplerinden biri, günümüz dünyasında oluşan çevresel sorunların bizzat insan müdahalesi ile gerçekleşmiş olmasıdır. Sanayileşme ile birlikte fosil yakıtların günden güne artan tüketimi, kentleşme, tarım arazisi ve orman kaybı gibi insan faaliyetleri sonucunda “çevresel iklim krizini” ortaya çıkarmıştır. Bu durum, sadece doğal süreçlerin değil, aynı zamanda insan etkileşimlerinin de iklim değişikliği üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda iklim mülteciliği, iklim değişikliğinin üç önemli etkisi olan, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olayları, kuraklık ve su kıtlığı ile ilgili olarak doğal çevrelerinde oluşan çevresel bozulmalardan dolayı yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan insanları ifade eden bir kavramdır (Docherty ve Giannini,2009: 367). Bu göçler, yukarıda da belirtildiği gibi, insanoğlunun doğal çevreye müdahalesi sonrasında ekosistemlerin olumsuz etkilenmesi ve belirli bölgelerdeki insanların yaşam şartlarının bozulması gibi faktörlere koşut oluşmaktadır. Dünyanın birçok bölgesinde düzensiz ve şiddetli oluşan yağışlar, seller, fırtınalar, kasırgalar veya kuraklık insanların yaşam alanlarını son derece olumsuz etkilemekte ve geri dönüşü olmayan boyutta zararlar vermektedir. Bulunduğu yaşam alanlarında oluşan sorunlar, insanları orada yaşam koşullarını bozmakta ve süreç insanların yaşam alanlarını terk etmeye zorlamaktadır. Dolayısıyla iklim krizine bağlı insan hareketliliği var olan göç sorununa yeni boyutlar eklemektedir.

Dünya üzerinde yapılan birçok çalışma iklimin etkileriyle birlikte yerel çevresel değişikliklere bağlı olarak göç hareketlerinin arttığını ortaya koymaktadır. Internal Displacement Monitoring Centre -Ülke İçi Yerinden Edilenler İzleme Merkezi-tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 2011 yılında 14,9 milyon insan ani başlayan doğal afetler nedeniyle yerinden edilmiştir;

⁴ Daha ayrıntılı bilgi için bkznz. Safi (2020)

bunların çoğunluğu fırtına ve sel gibi iklimle ilgili afetlerdir. Buna ek olarak, yüz binlerce kişi Afrika ülkelerinde kıtlığa dönüşen kuraklık gibi yavaş başlayan felaketlerden kaçmıştır (Kolmannskog, 2012:1071) Örneğin sözü edilen Afrika ülkelerinden olan Burkina Faso'da kurak iklim ve yağış değişkenliği nedeniyle göçün arttığı gözlemlenmiştir (Gray,2009:459). 2008 yılında Nepal'de yaşanan sel felaketi sonrasında yirmi beş bin kişi yerinden edilmiştir (IOM,2017). Sri Lanka'da ise 2017 yılındaki taşkınlar, heyelan gibi felaketler, yüz otuz beş bin kişinin hanesinden, kendi bölgesinden ayrılmasına neden olmuştur (IOM,2009). Somali'de ise 2004 yılından beri kuraklık nedeniyle zorlaşan yaşam koşullarından dolayı, 1 milyondan fazla insan göç etmiştir (Mutlu vd., 2015). Kaliforniya'daki Ulusal Miras Enstitüsü'nde İnsan Hakları ve Çevre Programı Direktörü Michelle Leighton'a göre, çevre mültecilerinin sayısı toplam 25 milyona ulaşarak dünyadaki en büyük mülteci grubu haline gelmiştir. Dahası, 2050 yılında 150 milyon iklim mültecisinin var olacağı tahmin edilmektedir (Falstrom,2001:2). Bu tahmine iç göç, daha doğrusu iklim kaynaklı olarak ülke içi yerinden edilenler de eklendiğinde işin vahameti daha da derinleşmektedir. Nitekim Dünya Bankasının (2021:22) raporuna göre İklim değişikliği nedeniyle, Sahra Altı Afrika'da 86 milyon, Doğu Asya ve Pasifik'te 49 milyon, Güney Asya'da 40 milyon, Kuzey Afrika'da 19 milyon, Latin Amerika'da 17 milyon ve Doğu Avrupa ile Orta Asya'da 5 milyon kişi olmak üzere toplam 216 milyon insanın ülkeleri içinde yer değiştireceği öngörülmektedir. Internal Displacement Monitoring Centre (2024) 2024 yılı raporuna bakıldığında ise Dünya Bankasının öngörüsünün gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Rapora göre son on yılda, sel, fırtına, orman yangınları ve kuraklık gibi hava koşullarıyla ilgili afetler nedeniyle 218 milyon civarı insan ülke içinde yerinden edilmiştir. Acil Durum Olayları Veritabanı (EM-DAT) 2024 yılı raporu da sunulan bulguları güçlendiren bilgileri gün yüzüne çıkarmaktadır. Buna göre 2024 yılında 393 doğal afetle ilgili felaket kaydedilmiştir. Bu doğa olaylarında 16.753 kişi ölmüş, 167,2 milyon kişi ise bu doğa olaylarından etkilenmiştir. 2024 yılında, Asya'da binlerce kişinin ölümüne neden olan aşırı sıcaklık olayları, Afrika'da 25 milyondan fazla kişiyi etkileyen şiddetli kuraklıklar ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yıkıcı tropikal fırtınalara raporda dikkat çekilmiştir.

Sonuç

Sanayi Kapitalizminin gelişimine koşut olarak üretimde kullanılan fosil yakıtların artması, üretim aşamasında oluşan her türlü kirliliğin doğaya salımı, hızlı kentleşme vd. sorunlardan dolayı yirminci yüzyıl başlarında çevresel sorunlar boy vermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yıkımdan hızlı kalkınma hamlesi ile kurtulma çabasına giren ülkelerin yarattığı çevresel sorunlarla birlikte ise yüzyıl sonuna gelindiğinde dünya genelinde birçok ekolojik sorun gün yüzüne çıkmıştır. Bu ekolojik sorunlar arasında iklim değişikliği etki ve sonuçları açısından günümüz dünyasında özellikle öne çıkmaktadır. Zira iklim değişikliği, son yılların en büyük çevresel,

ekonomik ve toplumsal sorunlarından biri olarak, var olan adaletsizlikleri daha da derinleştiren bir olgu haline gelmiştir. Kapitalist sistemi var eden üretim ve tüketim ilişkileri, doğal çevreyi hoyratça sömürme arzusu, bir önceki yüzyıldan süregelen çevresel sorunları arttırarak, ekolojik krizleri hızlandırmış, çevresel sorunlar kaynaklı oluşan adaletsizlikleri derinleştirmiş ve savunmasız toplulukları daha da kırılgan hale getirmiştir. Bu doğrultuda yerkürede oluşan çevresel sorunlardan toplumsal yapıyı oluşturan grupların etkilenme düzeyleri sorunsal gündeme gelmektedir. Yani kapitalist sistemin yarattığı eşitsizliklerden biri olan çevresel adaletsizlik boyutu.

Kavramsal tartışmalarda vurgulandığı gibi, çevresel adaletsizlik sadece çevresel etkileri değil, aynı zamanda bu etkilerin makro boyutta küresel çapta dağılımını, mikro boyutta ise toplumsal yapıdaki gruplar içerisinde nasıl dağıldığını, kimlerin daha az kimlerin daha fazla etkilendiğini konu edinmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde çevresel adaletsizlik salt ekolojik değil, aynı zamanda da sosyal, ekonomik ve siyasal boyutları olan bir sorundur. Bu nedenle, küresel çapta çevresel adaletin sağlanması için var olan politikaların gözden geçirilmesi, iklim değişikliğiyle mücadelede daha kapsayıcı ve sürdürülebilir çözümler üretilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, çevresel krizlerin ve iklim değişikliğinin etkileri, toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirecek ve küresel göç hareketlerini daha büyük boyutlara taşıyacaktır.

Bu bağlamda iklim mülteciliği, çevresel krizlerin en görünür sonuçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Zira bu süreci tetikleyen iklim değişikliği, afet risklerini etkileyen önemli bir parametrelerden biridir. İklim değişikliği nedeniyle yaşanan çevresel bozulmalar, su ve gıda kaynaklarının azalması, doğal afetlerin artması ve yaşanabilir alanların daralması, milyonlarca insanı yerinden etmeye zorlamakta ve dünya genelinde nüfus hareketliliklerinin artmasına neden olmaktadır. Hatırlanacağı üzere göçe dair kavramsal tartışmalarda göç gerekçeleri gönüllü ve gönülsüz olarak oluşan göçler diye iki kapsamda ele alınmıştı. Gönülsüz göçleri de kendi arasında William Petersen'e referansla ilkel göç, zorlayıcı göç ve zorunlu göç olmak üzere üç kategoride değerlendirilmişti. Bu çerçeveden bakıldığında iklim değişikliği nedeniyle yaşanan göçlerin gönülsüz göç kapsamında istem dışında yerinden edilmeye karşılık geldiğini belirtmek mümkündür. Bu bağlamda da mültecilik gerekçelerini karşılaması gerekmektedir. Fakat mülteciliği tanımlayan mevcut uluslararası hukuki çerçeve olan 1951 Cenevre Sözleşmesi, kapsam ve tanım itibarıyla iklim mültecilerini resmi olarak mülteci statüsünde tanımamakta ve bu da bireylerin hukuksal zeminde korunmasını yetersiz bırakmaktadır. Bu da göç olgusunun dünya genelindeki "toplumsal sorun" boyutunu derinleştiren bir durum yaratmaktadır.

Sonuç olarak, iklim değişikliğinin neden olduğu kitlesel göçler, salt doğal bir olgu olarak değerlendirilmemeli, sosyal, ekonomik ve siyasal dinamiklerle şekillenen bir kriz olarak görülmelidir. Bu bağlamda ilk olarak, iklim

değişikliğinin yarattığı sorunlar nedeniyle yerinden edilenlerin iklim mültecisi olarak uluslararası hukukta tanınması, insani yardım mekanizmalarının geliştirilmesi ve ekolojik sorunlar kaynaklı göçleri önleyici sosyal politikaların ve iklim değişikliğine uyum politikalarının etkin bir şekilde üretilip uygulanması bu krizin yönetilmesinde önemli adımlar olacaktır. Aksi takdirde, bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısında sayısı yüz milyonları bulacağı öngörülen iklim mültecileri sorunu ve bu sorunun sosyal, ekonomik, siyasal boyutları hem dünya gündemini hem de akademik camiyi sıklıkla meşgul edecektir.

Extended Abstract

The exploitation system created by capitalist production, distribution and consumption relations affects the natural environment more and more every day. In this context, when we look at the natural environment, we see that there are problems such as greenhouse gas effect, acid rain, air and water pollution, climate crises, soil erosion that disrupt the ecological balance. Undoubtedly, all these environmental problems directly affect not only ecosystems but also all living things on earth, albeit at different rates. Because all living things on earth are an important part of the natural environment. For this reason, climate change, natural disasters, droughts and environmental degradation change the living conditions of millions of people around the world and make it impossible to live in some regions. In particular, the effects of climate change complicate access to water and food resources, threaten livelihoods and make human life impossible in certain regions. This impossibility brings up two different debates such as environmental justice and climate refugeeism.

Environmental injustice is the manifestation of inequality in access to natural resources, environmental advantages and/or being more affected by environmental problems. This is because while some societies have problems in accessing natural resources, they are also more vulnerable to industrial pollution and environmental threats. Environmental problems and environmental injustice, especially climate change, may force people to leave their living spaces against their will. This brings the concept of climate change-induced migration, i.e. climate refugeeism, to the agenda. Because the ecosystem-related problems that occur in the habitats where people live can disrupt the living conditions of people there and make it impossible to live in some geographies and force people to migrate.

This article aims to discuss the relationship between environmental injustice and climate refugeeism and to discuss the relationship of environmental crisis in today's world not only with ecological but also with economic, political and social dimensions. In particular, it aims to address how climate refugeeism is a structural consequence of capitalist production and consumption relations in the context of environmental injustice and aims to present a critical evaluation of the process in

question. In this context, the study first discusses the relationship between capitalism and the environment, and then the issue of environmental injustice, which emerges as a manifestation of these relations, is discussed. Climate change and its effects, which bring the discussions on environmental injustice to the agenda, are problematised as a phenomenon that justifies climate refugeeism, after the conceptual discussions on migration and refugeeism.

Kaynakça

- BANZHAF, S., MA L. and TIMMINS C. (2019) "Environmental Justice: The Economics of Race, Place, and Pollution" *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 33, No. 1 (Winter 2019), pp. 185-208.
- BOZKURT N., (2000) *Denizi Kurutmak Dünden Bugüne Zorunlu Göç ve İskan Politikası*, Belge Yayınları, İstanbul.
- DOBBINS, J. Richard H. Solomon, Michael S. Chase, Ryan Henry, F. Stephen Larrabee, Robert J. Lempert, Andrew M. Liepman, Jeffrey Martini, David Ochmanek and Howard J. Shatz (2015), *Choices for America in a Turbulent World: Strategic Rethink*, in *Choices for America in a Turbulent World*, Rand, USA, pp. 69-84
- DOCHERTY, B. ve Giannini, T. (2009). *Confronting a Rising Tide: A Proposal For a Convention on Climate Change Refugees*. *Harvard Environmental Law Review*, 33, 349-403
- FALSTROM D.Z. (2001). *Stemming the flow of environmental displacement: creating a convention to protect persons and preserve the environment*. 2001 Colo. J. Int'l Envtl. L. & Pol'y 1.
- GRAY, C. (2009). *Environment, Land, and Rural Out-migration in the Southern Ecuadorian Andes* *World Development*, 37(2): 457-468.
- IOM. (2017). *Assessing the Climate Change, Environmental Degradation and Migration Nexus in South Asia*. International Organization for Migration Bangladesh. https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/env_degradation/compendium_climate_change.pdf E.Tarihi:15.01.2025
- IOM. (2009). *Compendium of IOM's Activities in Migration, Climate Change and the Environment*. 2024 tarihinde https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/env_degradation/compendium_climate_change.pdf E.Tarihi: 10.01.2025
- IPCC (2014) *Climate Change 2014: Synthesis Report*. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 151 pp
- IPCC (2022) *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3056 pp., doi:10.1017/9781009325844.
- İklim Kanunu <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y3/T2/WebOnergeMetni/c0986a6f-d636-4c89-a92f-5db951eeeb09.pdf>
- Internal Displacement Monitoring Centre (2024) *2025 Global Report on Internal Displacement (GRID) | IDMC - Internal Displacement Monitoring Centre*.
- JASWAL P. S. and JOLLY S. (2013) "Climate Refugees: Challenges and Opportunities For International Law", *Journal of the Indian Law Institute*, January-March 2013, Vol. 55, No. 1 (January-March 2013), pp. 45-58

- JAYAWARDHAN S.(2017) "Vulnerability and Climate Change Induced Human Displacement" Consilience , 2017, No. 17 (2017), pp. 103-142.
- KOLMANNSSKOG V. (2012) "Climate Change, Environmental Displacement and International Law," Journal of International Development 24 (2012): pp.1071-1081.
- LEIST, A. (2011). Daha İyi Bir Sürdürülebilirlik İçin Çevresel Adalet, Çeviren. S. Kılıç, Küresel Bakış, sayı: 1 (1), ss.1-12.
- MILLER, D. S. (2017). Climate refugees and the human cost of global climate change, Environmental Justice, 10 (4), 89-92
- MOHAI P. (2018)"Environmental Justice and The Flint Water Crisis", Michigan Sociological Review , Vol. 32 (Fall 2018), pp. 1-41.
- PETERSEN, W. (1958) " A General Typology of Migration" American Sociological Review, Volume 23, Number: 3, New York, 1958,
- SAFİ, S. (2020) "IOANE TEITIOTA KIRIBATI / Yeni Zelanda Davası ve BM İnsan Hakları Komitesi'nin İklim Mültecileri İle İlgili Tarihi Kararı". Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 22, sy. 2 (Kasım 2020): 509-40. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.800899>.
- SKILLINGTON, T.(2015) "Climate justice without freedom: Assessing legal and political responses to climate change and forced migration." European Journal of Social Theory 18, pp. 288-307.
- ŞENGÜL M. (2006) "Türkiye'de Kamu Yönetiminde Neoliberal Dönüşümün Çevresel Sonuçları" Memleket Siyaset Yönetim, Cilt:3, Sayı:6, s.67-86.
- The International Disaster Database (2025) EM-DAT Documentation.
- TOSKA S. (2024) "Çevresel Adalet Kurmacası" Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Haziran/June 2024 – 41(1), 1-16.
- TUĞAÇ, Ç. (2022). "İklim Değişikliği Krizi ve Şehirler", Çevre, Şehir ve İklim Dergisi. Yıl: 1. Sayı: 1. ss. 38-60.
- TÜMTAŞ, M. S. (2020). Nöbetleşe Dışlanma. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TÜRKEŞ M. (2022)" Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) Yeni Yayımlanan İklim Değişikliğinin Etkileri, Uyum ve Etkilenebilirlik Raporu Bize Neler Söylüyor?" Dirençlilik Dergisi, 6(1), 2022, (197-207).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_/d00/c002/km_00002024ss0053.pdf E.Tarihi 22.10.2024.
- UN DESA (2022). World Population Prospects 2022: Summary of Results. United Nations publication. Sales No. E.22.XIII.3. New York.
- WORLD BANK Groundswell Report (2021) Clement, Viviane, Kanta Kumari Rigaud, Alex de Sherbinin, Bryan Jones, Susana Adamo, Jacob Schewe, Nian Sadiq, and Elham Shababat. 2021. Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration. Washington, DC: The World Bank.